

ad quærendam veritatem magnopere hortari, cœperam ex vobis quærere quantum in ea momenti poneretis. Omnes autem posuistis tantum, ut plus non desiderem. Nam cum beati esse cupiamus, sive id fieri non potest nisi inventa, sive nonnisi diligenter quæsita veritate: postpositis cæteris omnibus rebus, nobis, si beati esse volumus, perquirenda est. Quamobrem jam istam, ut dixi, disputationem terminemus, et relatam in litteras mittamus, Licenti, potissimum patri tuo, cujus erga philosophiam jam prorsus animum teneo. Sed adhuc quæ admittat, quæro fortunam. Incendi autem in hæc studia vehementius poterit, cum te ipsum jam intentum mecum sic vivere, non audiendo solum, verumetiam legendo ista cognoverit. Tibi autem si, ut sentio, Academici placent, vires ad eos defendendos validiores para; nam illos ego reos citare decrevi. Quæ cum essent dicta, prandium paratum esse annuntiatum est atque surreximus.

LIBER II.

ROMANIANUM MECENATEM SUUM AD AMPECTENDAM PHILOSOPHIAM RURSUS CUM GRATI ANIMI SIGNIFICATIONE COHORTATUR, TRESQUE ILLI DESCRIBIT COLLATIONES, IN QUARUM PRIMA EXPLICANTUR PLACITA ACADEMICORUM. IN SECUNDA NOVE AC VETERIS ACADEMIÆ DISCRIMINA REFERUNTUR, ET EXPLODITUR SENTENTIA HORUM PHILOSOPHORUM, QUI CUM VERUM HAUD POSSE DEPREHENDI PUTARENT, VERI TAMEN SIMILE SE SEQUI PROFITERENTUR. IN TERTIA DICTUR QUID ILLI VERISIMILE SEU PROBABILE APPELLARENT.

CAPUT I.

Contra Academicorum rationes Dei auxilio opus est.

I. Si quam necesse est, disciplina atque scientia sapientiæ vacuum esse non posse sapientem, tam eam necesse esset invenire dum quæritur, omnis profecto Academicorum vel calumnia, vel pertinacia, vel pervicacia, vel (ut ego interdum arbitror) congrua illi tempori ratio, simul cum ipso tempore, et cum ipsius Carneadis Ciceronisque corporibus sepulta foret. Sed quia sive vitæ hujus multis variisque jactationibus, Romaniane, ut in eodem te probas, sive ingeniorum quodam stupore, vel socordia, vel tarditate torpentium, sive desperatione inveniendi, quia non quam facile oculis ista lux, tam facile mentibus sapientiæ sidus oboritur, sive etiam qui error omnium populorum est, falsa opinione inventæ a se veritatis, nec diligenter homines quærunt, si qui quærunt, et a quærendi voluntate avertuntur, evenit ut scientia raro pau-

cisque proveniat. Eoque fit, ut Academicorum arma, quando cum eis ad manus venit, nec mediocribus viris, sed acutis, et bene eruditis, invicta et quasi Vulcania videantur. Quamobrem contra illos fluctus procellasque fortunæ, cum obtinendum remis qualiumcumque virtutum, tum imprimis divinum auxilium omni devotione atque pietate implorandum est, ut intentio constantissima bonorum studiorum teneat cursum suum, a quo eam nullus casus excutiat, quominus illam philosophiæ tutissimus jucundissimusque portus accipiat. Hæc prima tua causa est, hinc tibi metuo, hinc te cupio liberari, hinc (si modo dignus sim qui impetrem) quotidianis votis auræ tibi prosperas orare non cesso; oro autem ipsam summi Dei virtutem atque sapientiam. Quid est enim aliud, quem mysteria nobis tradunt Dei Filium.

II. Multum autem me adjuvabis pro te deprecantem, si non nos exaudiri posse desperes, nitarisque nobiscum et tu non solum votis, sed etiam voluntate, atque illa tua naturali mentis altitudine, propter quam te quæro, qua singulariter delector, quam semper admiror, quæ in te, proh nefas! illis rerum domesticarum nubibus quasi fulmen involvitur, et multos ac pene omnes latet: me autem, et alium, vel tertium familiarissimos tuos latere non potest, qui sæpe non solum attente audivimus murmura tua, sed etiam nonnulla fulgura fulminibus propiora conspeximus. Quis enim, ut cætera pro tempore taceam et unum commemorem, quis, inquam, tam subito unquam tantum intonuit, tantumque lumine mentis emicuit, ut sub uno fremitu rationis, et quodam coruscamine temperantiæ, uno die illa, pridie sævissima, penitus libido moreretur? Ergo-ne non erumpet aliquando ista virtus, et multorum desperantium risus in horrorem stuporemque convertet, et locuta in terris quasi quædam futurorum

signa, rursus projecto totius corporis onere recurret in cælum? Ergo-ne Augustinus de Romaniano frustra ista dixit? Non sinet ille cui me totum dedi, quem nunc recognoscere aliquantum cœpi.

CAPUT II.

Romaniano grati animi obsequium exhibet, eumque ad philosophiam hortatur.

III. Ergo aggredere mecum philosophiam: hic est quidquid te anxium sæpe, atque dubitantem mirabiliter solet movere: non enim metuo aut a socordia morum, aut a tarditate ingenii tui. Quis enim te quando aliquantum respirare concessum est, in sermonibus nostris vigilantior? quis acutior apparuit? Ergo-ne tibi gratiam non repensabo? An fortasse paululum debeo? Tu me adolescentulum pauperem ad peregrina studia pergentem, et domo, et sumptu, et (quod plus est) animo excepisti. Tu patre orbatum amicitia consolatus es, hortatione animasti, ope adjuvisti. Tu in nostro ipso municipio, favore, familiaritate, communicatione domus tuæ pene tecum clarum primatemque me fecisti. Tu Carthaginem illustrioris professionis gratia remeantem, cum tibi et meorum nulli consilium meum, spemque aperuissem, quamvis aliquantum illo tibi insito, quia ibi jam docebam, patriæ amore cunctatus es, tamen ubi evincere adolescentis cupiditatem ad ea, quæ videbantur meliora tendentis nequisti, ex dehortatore in adiutorem mira benevolentiae moderatione conversus es. Tu necessariis omnibus iter adminiculasti meum. Tu ibidem rursus, qui cœnabula, et quasi nidum

studiorum meorum foveras jam volare audentis sustentasti rudimenta. Tu etiam cum te absente atque ignorante navigassem, nihil succensens quod non tecum communcassem ut solerem, atque aliud quidvis quam contumaciam suspicans, mansisti inconcussus in amicitia; nec plus ante oculos tuos liberi deserti a magistro, quam nostræ mentis penetralia puritasque versata est.

IV. Postremo quidquid de otio meo modo gaudeo, quod a superfluarum cupiditatum vinculis evolavi, quod depositis oneribus mortuarum curarum, respiro, respisco, redeo ad me, quod quæro intentissimus veritatem, quod invenire jam ingredior, quod me ad summum ipsum modum perventurum esse confido, tu animasti, tu impulisti, tu fecisti. Cujus autem minister fueris, plus adhuc fide concepi, quam ratione comprehendi. Nam cum præsens præsentem tibi exposuissem interiores motus animi mei, vehementerque ac sæpius assererem, nullam mihi videri prosperam fortunam, nisi quæ otium philosophandi daret; nullam beatam vitam, nisi qua in philosophia viveretur: sed me tanto meorum onere, quorum ex officio meo vita penderet, multisque necessitatibus, vel vani mei pudoris, vel ineptæ meorum miseræ refrenari: tam magno es elatus gaudio, tam sancto hujus vitæ inflammatus ardore, ut te diceres, si tu ab illarum importunarum litium vinculis aliquo modo eximereris, omnia mea vincula etiam patrimonii tui mecum participatione rupturum.

V. Itaque cum admoto nobis fomite discessisses, nunquam cessavimus inhiantes in philosophiam, atque illam vitam, quæ inter nos placuit atque convenit, prorsus nihil aliud cogitare: atque id constanter quidem, sed minus acriter agebamus, putabamus tamen satis nos agere. Et quoniam nondum aderat ea flamma, quæ summa nos

arreptura erat, illam qua lenta æstuabamus, arbitrabamur vel esse maximam. Cum ecce tibi libri quidam pleni, ut ait Celsinus, bonas res arabicas tibi exhalarunt in nos, tibi illi flammulæ instillarunt pretiosissimi unguenti guttas paucissimas, incredibile, Romaniane, incredibile, et ultra quam de me fortasse et tu credis, (quid amplius dicam?) etiam mihi ipsi de me ipso incredibile incendium concitarunt. Quis me tunc honor, quæ hominum pompa, quæ inanis famæ cupiditas, quod denique hujus mortalis vitæ fomentum atque retinaculum commovebat? Prorsus totus in me cursim redibam. Respexi tantum, confiteor, quasi de itinere in illam religionem, quæ pueris nobis insita est, et medullitus implicata: verum autem ipsa me ad se nescientem rapiebat. Itaque titubans, properans, hæsitans arripio apostolum Paulum: Neque enim verè isti, inquam, tanta potuissent, vixissentque ita ut eos vixisse manifestum est, si eorum litteræ atque rationes huic tanto bono adversarentur. Perlegi totum intentissime atque cautissime.

VI. Tunc vero quantulocumque jam lumine asperso, tanta se mihi philosophiæ facies aperuit, ut non dicam tibi, qui ejus incognitæ fame semper arsisti, sed si ipsi adversario tuo, a quo nescio utrum plus exercearis quam impediaris, eam demonstrare potuissem, ne ille et baias, et amœna pomeria, et delicata nitidaque convivia, et domesticos histriones, postremo quidquid eum acriter commovet in quascumque delicias, adjiciens et relinquens, ad hujus pulchritudinem blandus amor et sanctus, mirans, anhelans, æstuans advolaret. Habet enim et ille, quod confitendum est, quoddam decus animi, vel potius decoris quasi sementem, quod erumpere in veram pulchritudinem nitens, tortuose ac deformiter inter scabra vitiorum, et inter opinionum fallacium dumeta frondescit: tamen

non cessat frondescere, et paucis acute ac diligenter in densa intuentibus quantum sinitur eminere. Inde est illa hospitalitas, inde in conviviis multa humanitatis condimenta, inde ipsa elegantia, nitor, mundissima facies rerum omnium, et undique cuncta perfundens adumbratæ venustatis urbanitas.

CAPUT III.

Philocalia et philosophia.

VII. PHILOCALIA ista vulgo dicitur : ne contempnas nomen hoc ex vulgi nomine : nam philocalia et philosophia prope similiter cognominatæ sunt, et quasi gentiles inter se videri volunt, et sunt. Quid est enim philosophia? amor sapientiæ. Quid philocalia? amor pulchritudinis. Quære de Græcis. Quid ergo sapientia? nonne ipsa vera est pulchritudo? Germanæ igitur istæ sunt prorsus, et eodem parente procreatæ¹ : sed illa visco libidinis detractata cælo suo, et inclusa cavea populari, viciniam tamen nominis tenuit, ad commonendum aucupem ne se contemnat. Hanc igitur sine pennis sordidatam et egentem volitans libere soror sæpe agnoscit, sed raro liberat : non enim philocalia ista unde genus ducat agnoscit, nisi philosophia. Quam totam fabulam (nam subito Æsopus factus sum) Licentius tibi carmine suavius indicabit : poëta est enim pene perfectus. Ergo ille, si veram pulchritudinem cuius falsæ amator est, sanatis renudatisque paululum oculis posset intueri, quanta voluptate philosophiæ gremio se involveret? Quomodo ibi te cognitum, sicut verum fratrem am-

¹ Retract. cap. 1, n. 3.

plecteretur? Miraris hæc, et forsitan rides. Quid si hæc explicarem ut volebam? Quid si saltem vox, si adhuc facies videri a te non potest, ipsius philosophiæ posset audiri? Mirareris profecto, sed non rideres, non desperares. Crede mihi, de nullo desperandum est, de talibus autem minime. Omnino sunt exempla, facile evadit, facile revolat hoc genus avium multis inclusis multum mirantibus.

VIII. Sed ad nos redeamus, nos inquam, Romaniane, philosophemur : reddam tibi gratiam, filius tuus cœpit jam philosophari : ego eum reprimo, ut disciplinis necessariis prius excultus vigentior et firmior insurgat, quarum te ne metuas expertem, si bene te novi, auras tibi liberas tantum opto. Nam de indole quid dicam? Utinam non tam rara esset in hominibus, quam certa est in te. Restant duo vitia et impedimenta inveniendæ veritatis, a quibus tibi non multum timeo, timeo tamen ne te contempnas, atque inventurum esse desperes, aut certe ne invenisse te credas. Quorum primum si tamen inest, ista tibi disputatio fortasse detrahet. Sæpius enim succensuisti Academicis, eo quidem gravius, quo minus eruditus esses, sed eo libentius, quod veritatis amore illiciebaris. Itaque jam cum Aypio, te fautore, conflagam, et tibi facile persuadebo quod volo, probabiliter tamen. Nam ipsum verum non videbis, nisi in philosophiam totus intraveris. Illud autem alterum, quod te fortasse aliquid invenisse præsumis, quamvis a nobis jam quærens dubitansque discesseris : tamen si quid superstitionis in animum revolutum est, ejicietur profecto, vel cum tibi aliquam inter nos disputationem « de Regione » misero, vel cum præsens tecum multa contulero.

IX. Ego enim nunc aliud nihil ago, quam me ipse purgo a vanis perniciosisque opinionibus. Itaque non dubito melius mihi esse, quam tibi. Unum tantum est unde invidiam

fortunaë tuæ, quod solus frueris Luciliano meo : an et tu invides quia dixi, meo? Sed quid dixi aliud quam tuo, et omnium quicumque unum sumus? De quo tamen ut subvenias desiderio meo, quid te rogem? Tu te ipse pro me roga quantum scis, quia debes. Sed nunc ambobus dico, cavere ne quid vos nosse arbitremini, nisi quod ita didiceritis, saltem ut nostis, unum, duo, tria, quatuor simul collecta in summam fieri decem. Sed item cavete ne vos in philosophia veritatem aut non cognituros, aut nullo modo ita posse cognosci arbitremini. Nam mihi vel potius illi credite, qui ait, « Quærite et invenietis : » nec cognitionem desperandam esse, et manifestiorem futuram, quam sunt illi numeri. Nunc ad propositum veniamus. Jam enim sero cœpi metuere, ne hoc principium modum excederet, et non est leve. Nam modus procul dubio divinus est : sed sefellerit cum dulciter ducit, ero cautior cum sapiens fuero.

CAPUT IV.

DISPUTATIO PRIMA.

Repetuntur in priore libro disputata.

X. Post pristinum sermonem, quem in primum librum contulimus, septem fere diebus a disputando fuimus otiosi, cum tres tantum Virgilii libros, post primum recensere-mus, atque ut in tempore congruere videbatur, tractare-mus. Quo tamen opere Licentius in poëticae studium sic inflammatus est, ut aliquantum mihi etiam reprimendus

videretur. Jam enim ab hac intentione ad nullam se rem devocari libenter ferebat. Tandem tamen ad retractandam quam distuleramus de Academicis quæstionem, cum a me, quantum potui, lumen philosophiæ laudaretur, non invitus accessit: et forte dies ita serenus effulserat, ut nulli prorsus rei magis, quam serenandis animis nostris congruere videretur. Maturius itaque solitos lectos reli-quimus, paululumque cum rusticis egimus, quod tempus urgebat. Tum Alypius : Antequam vos, inquit, audiam de Academicis disputantes, volo mihi legatur sermo ille vester, quem dicitis, me absente, perfectum : non enim possum aliter, cum inde hujus disceptationis occasio nata sit, in audiendis vobis non aut errare, aut certe laborare. Quod cum factum esset, et in eo pene totum antemeridianaum tempus consumptum videremus, redire ab agro, qui deambulantes nos acceperat, domum institimus. Et Licentius : Quæso, inquit, ante prandium mihi breviter totam Academicorum sententiam exponendo repetere ne graveris, ne quid in ea me fugiat, quod pro partibus meis sit. Faciam, inquam, et eo libentius quo de hac re cogitans parum prandeas. Ne, inquit ille, isthinc securus sis : nam et multos, et maxime patrem meum sæpe animad-verti eo edaciorem, quo refertior curis esset. Deinde tu quoque de istis metris cogitantem non sic expertus es, ut cura mea mensa secura sit. Quod quidem apud me ipsum mirari soleo : quid enim sibi vult, quod tunc cibum per-tinacius appetimus, cum in aliud intendimus animum? Aut quid est quod manibus et dentibus nostris, occupatis nobis animus imperiosus sit? Audi potius, inquam, de Academicis quid rogaveras, ne te metra ista volventem, non solum in epulis sine metro, sed etiam in quæstioni-bus patiar. Si quid autem pro mea parte occultabo, pro-det Alypius. Bona fide tua opus est, inquit Alypius : nam

si metuendum est, ne aliquid occultes, a me deprehendi difficile posse arbitror eum, a quo me ista didicisse nullus qui me novit ignorat, præsertim cum in prodendo vero non magis victoriæ, quam animo tuo consulturus sis.

CAPUT V.

Academicorum placita.

XI. AGAM, inquam, bona fide, quoniam de jure præscribis. Nam et Academicis placuit, nec homini scientiam posse contingere earum duntaxat rerum, quæ ad philosophiam pertinent; nam cætera curare se Carneades negabat, et tamen hominem posse esse sapientem, sapientisque totum munus, ut abs te quoque, Licenti, illo sermone dissertum est, in conquisitione veri explicari. Ex quo confici, ut nulli etiam rei sapiens assentiatur: erret enim necesse est (quod sapienti nefas est) si assentiatur rebus incertis. Et omnia incerta esse non dicebant solum, verum etiam copiosissimis rationibus affirmabant. Sed verum non posse comprehendere, ex illa Stoïci Zenonis definitione arripuisse videbantur, qui ait id verum percipi posse, quod ita esset animo impressum ex eo unde esset, ut esse non posset ex eo unde non esset. Quod brevius planiusque sic dicitur, his signis verum posse comprehendere, quæ signa non potest habere quod falsum est. Hoc prorsus non posse inveniri, vehementissime ut convincerent incubuerunt. Inde dissensiones philosophorum, inde sensuum fallaciæ, inde somnia furoresque, inde pseudomeni et soritæ in illius causæ patrocinio viguerunt. Et cum ab eodem Zenone accepissent, nihil esse turpius quam opi-

nari, confecerunt callidissime, ut si nihil percipi posset, et esset opinatio turpissima, nihil unquam sapiens approbaret.

XII. Hinc eis invidia magna conflata est: videbatur enim esse consequens, ut nihil ageret, qui nihil approbatur enim esse consequens, ut nihil ageret, qui nihil approbaret. Unde dormientem semper, et officiorum omnium desertorem, sapientem suum Academici describere videbantur, quem nihil approbare censebant. Hic illi inducto quodam probabili, quod etiam verisimile nominabant, nullo modo cessare sapientem ab officiis asserebant, cum haberet quid sequeretur. Veritas autem sive propter naturæ tenebras quasdam, sive propter similitudinem rerum, vel obruta, vel confusa latitaret. Quamvis et ipsam refrenationem et quasi suspensionem assensionis magnam prorsus actionem sapientis esse dicebant. Videor mihi breviter totum, ut voluisti, exposuisse, nihilque recessisse a præscriptione, Alypi, tua, id est egisse, ut dicitur, bona fide. Si enim aliquid vel non ita ut est dixi, vel forte non dixi, nihil voluntate a me factum est. Bona ergo fides est, ex animi sententia. Homini enim homo falsus docendus, fallax cavendus debet videri: quorum prius magistrum bonum, posterius discipulum cautum desiderat.

XIII. Tum Alypius: Gratum, inquit, habeo, cum et Licentio a te satisfactum est, et me onere imposito relevasti. Non enim magis tibi verendum erat, ne quid explorandi mei causa minus a te diceretur (nam alio modo quæ fieri poterat?) quam mihi, si in quoquam te prodere fuisset necesse. Quare faxis, ut illud quod deest, non tam percontationi, quam ipsi percontanti de differentia novæ ac veteris Academiæ, ne te pigeat exponere. Prorsus, inquam, fateor, piget. Quare beneficium dederis (nam et hoc quod commemoras, ad rem maxime pertinere negare non pos-

sum) si me paululum conquiescente, apud me distinguere ista nomina, et causam novæ Academiæ aperire volueris. Crederem, inquit, me quoque a prandio te avocare voluisse, ni et magis a Licentio territum dudum putarem, et ejus postulatio ita nobis præscripsisset, ut ei ante prandium quidquid hujus involutionis esset, expediretur. Et cum reliqua dicere tenderet, mater nostra (nam domi jam eramus) ita nos trudere in prandium cœpit, ut verba faciendi locus non esset.

CAPUT VI.

DISPUTATIO II.

Academiæ novæ et veteris discidium.

XIV. DEINDE, cum tantum alimentorum accepissemus, quantum compescendæ fami satis esset, ad pratum regressis nobis: Alypius, Paream, inquit, sententiæ tuæ, nec ausim recusare. Si enim nihil me fugerit, gratabor cum doctrinæ tuæ, tum etiam memoriæ meæ. At si in quoquam fortasse aberravero, recurabis id, ut deinceps hujusmodi delegationem non pertimescam. Novæ Academiæ discidium non tam contra veterum conceptum, quam contra Stoïcos arbitror esse commotum. Nec vero discidium est putandum, siquidem a Zenone illatam novam quæstionem dissolvi discutique oportebat. Nam de non percipiendo, quamvis nullis conflictationibus agitata, incolens tamen etiam veterum Academicorum mentes sententiâ non impudenter existimata est. Quod etiam ipsius Socratis Platonisque ac reliquorum veterum auctoritate probatu

facile est, qui se hactenus crediderunt ab errore posse defendi, si se assensionem non temere commisissent: quamvis propriam de hac re disputationem in scholas suas non introduxerint, nec ab illis enucleate aliquando quæsitum sit, percipi, nec ne veritas possit. Quod cum Zeno rude ac novum intulisset, contenderetque nihil percipi posse nisi quod verum ita esset, ut dissimilibus notis a falso discerneret, neque opinionem subeundam esse sapienti, atque id Archesilas audiret, negavit hujusmodi quidquam posse ab homine reperiri, neque illi opinionis naufragio sapienti committendam esse vitam. Unde etiam conclusit, nulli rei esse assentiendum.

XV. Verum cum ita res se haberet, ut vetus Academia magis aucta, quam oppugnata videretur, extitit Philonis auditor Antiochus, qui, ut nonnullis visus est, gloriæ cupidior, quam veritatis, in similitudinem adduxit Academiæ utriusque sententias. Dicebat enim rem insolitam, et ab opinione veterum remotissimam Academicos novos conatos inducere. In quam rem veterum physicorum, aliorumque magnorum philosophorum implorabat fidem; ipsos etiam Academicos oppugnans, qui se verisimile contenderent sequi, cum ipsum verum se ignorare faterentur. Multaque argumenta collegerat, quibus nunc super sedendum arbitror. Nihil tamen magis defendebat, quam verum percipere posse sapientem. Hanc puto inter Academicos novos ac veteres controversiam fuisse. Quæ si secus se habet, ut Licentium plenissime informes, pro utroque postulaverim. Si vero ita est, ut dicere potui, susceptam disputationem peragite.